

VYTAUTO DIDŽIOJO KARO MUZIEJUS

**LIETUVOS NEPRIKLAUSOMYBĖS KOVŲ
(1918–1920)
ATSPINDŽIAI TAPYBOJE**

LIETUVOS NEPRIKLAUSOMYBĖS KOVŲ
(1918–1920)
ATSPINDŽIAI TAPYBOJE

VYTAUTO DIDŽIOJO KARO MUZIEJUS

LIETUVOS NEPRIKLAUSOMYBĖS KOVŲ
(1918–1920)
ATSPINDŽIAI TAPYBOJE

2016, Kaunas

UDK 75(474.5)(084)

Li301

© Vytauto Didžiojo karo muziejus, 2016

© Lina Kasparaitė-Balaišė, 2016

ISBN 978-609-412-110-4

Nepriklausomybės kovos 1918–1920 m. Lietuvos istorijoje buvo svarbus momentas, lėmęs tolesnį valstybės vystymąsi – atkurta Lietuvos kariuomenė sugebėjo atremti priešus ir išsaugoti Lietuvos valstybingumą bei suverenitetą.

1918 m. susiklosčius palankioms tarptautinėms aplinkybėms Lietuvos Taryba vasario 16 d. paskelbė Nepriklausomybės Aktą, kuriame rašoma, kad *atkuriamas valstybingumas*. 1918 m. lapkričio 23 d. buvo paskelbtas pirmasis įsakymas, kuriuo pradėtas Lietuvos kariuomenės kūrimo darbas ir klojami krašto gynybos pamatai. Jaunai Lietuvos kariuomenei teko atremti tris stiprius priešininkus – bolševikus, bermontininkus ir lenkus. Intensyvių kovų dėl Nepriklausomybės metu Lietuvos kariuomenėje ne tik prasidėjo kūrimosi darbai, bet ir susiformavo pagrindinės kariuomenės rūšys: pėstininkai, kavalerija, artilerija ir aviacija.

1918–1920 m. ginant Nepriklausomybę Lietuvos kariuomenei teko dalyvauti įvairiuose mūšiuose. Kovose su bolševikais žymiausi susidūrimai žinomi Jiezno kautynių, Kurklių ir Panevėžio, Kupiškio ir Utenos, taip pat Zarasų operacijų pavadinimais. Žymios Radviliškio kautynės, kuriose Lietuvos kariuomenei pavyko sustabdyti bermontininkus. Kovose su lenkais įsimintinos ne tik pergalės – Širvintų ir Giedraičių kautynės, bet ir pralaimėjimai – nesėkminga Augustavo ir Suvalkų operacija. Nepriklausomybės kovose kovėsi daugiau kaip 40 tūkstančių Lietuvos kariuomenės karių, iš viso žuvo 1444, o 2812 mirė nuo įvairių ligų. Mūšiuose sužeisti 2766, be žinios dingo 226 asmenys.

Nepriklausomybės kovų epizodai ilgam įstrigo karių ir tautos atmintyje, o atskiri momentai buvo atspindėti mene, ypač tapyboje. Dailės kūriniuose menininkai meistriškai užfiksavo vertas atminties batalines scenas: vaizdavo atskirus mūšius, kariuomenės ginklų rūšis, tiksliai nutapė karių ginkluotę ir ekipuotę.

Batalinės scenos perteikia tuometę sampratą apie Lietuvos kariuomenės indėlį saugant valstybės galimybę laisvai gyventi. Šiandien šie paveikslai leidžia giliau pažvelgti į Lietuvos Nepriklausomybės kovų realybę.

Vytauto Didžiojo karo muziejaus Dailės rinkinyje yra saugoma beveik pusė šimto dailės kūrinių, kuriuose yra atspindėtos Lietuvos Nepriklausomybės kovos bei su jomis susiję momentai. 2016 m. minint būsimą Lietuvos Respublikos kariuomenės šimtmetį, Vytauto Didžiojo karo muziejuje buvo atidaryta autentiškos dailės paroda Lietuvos Nepriklausomybės kovų (1918–1920) atspindžiai tapyboje. Šiame leidinyje pateikiami ir tie paveikslai, kurių dėl jų būklės, nebuvo galima demonstruoti parodoje. Todėl leidinys išsamiau supažindina su batalinių scenų įvairove, kuri slypi Vytauto Didžiojo karo muziejaus saugyklose.

Asmenybės ir kariai

**Kariuomenės vadas generolas
Silvestras Žukauskas.**

Dail. Ignas Rudolfas, 1927 m. Drb., al., 100 × 75,
VDKM Inv. Nr. D-89.

Gen. S. Žukauskas buvo vienas iš Lietuvos
kariuomenės organizatorių, pirmasis ir ilgametis
Lietuvos kariuomenės vadas.

Kareivis Povilas Lukšys.

Dail. Jonas Mackevičius, 1939 m.

Drb., al., 58 × 42, VDKM Inv. Nr. D-435.

P. Lukšys yra pirmasis Lietuvos kariuomenės kareivis, žuvęs kovų lauke už Lietuvos Nepriklausomybę. Žuvo 1919 m. vasario 8 d. kovose su bolševikais Taučiūnuose, Kėdainių raj. Palaidotas Kėdainių kapinėse.

Karininkas Antanas Juozapavičius.

Dail. Jonas Mackevičius, 1936 m.

Drb., al., 70 × 50, VDKM Inv. Nr. D-300.

A. Juozapavičius yra pirmasis Lietuvos kariuomenės karininkas, žuvęs už Lietuvos nepriklausomybę. 1919 m. vasario 13 d. jo vadovaujamam 1-ajam pėstininkų pulkui traukiantis nuo puolančių bolševikų dalių, ant Alytaus tilto karininkas buvo mirtinai sužeistas. 1919 m. vasario 14 d. palaidotas Alytaus Šv. Liudviko bažnyčios šventoriuje, tą pačių metų balandžio 28 d. iškilmingai perlaidotas Alytaus miesto kapinėse.

Karininko Antano Juozapavičiaus mirtis.
Dail. Emilis Jeneris, XX a. 3-iojo dešimtmečio II pusė.
Drb., al., 125 × 165, VDKM Inv. Nr. D-91.

Karininko Juozapavičiaus mirtis.

Dail. Jurgis Juodis, 1967 m.

Drb., al., 61 × 91, VDKM Inv. Nr. D-1233-1.

Pirmas Vyties Kryžiais apdovanojimas karių, pasižymėjusių fronte 1919 m.

Dail. Emilis Jeneris, XX a. 3-iojo dešimtmečio II pusė.

Drb., al., 80 × 120, VDKM Inv. Nr. D-93.

Už Nepriklausomybę.
Dail. Juozas Ignatavičius, 1927 m.
Drb., al., 150 x 110,
VDKM Inv. Nr. D-87.

1919 m. 1-ojo husarų pulko, I eskadrono, pirmieji savanoriai.

Dail. Zigmas Petravičius, 1927 m. Drb., al., 95 x 65, VDKM Inv. Nr. D-428.

1919 m. sausio 11 d. Kaune buvo pradėti steigti 1-asis ir 2-asis raitelių eskadronai, kurie iš karto buvo siunčiami į frontą. Gegužės 12 d. buvo iš visų raitųjų dalių pradėtas formuoti 1-asis raitelių pulkas, kuris spalio 25 d. pavadintas 1-uoju raitelių, o vėliau – Kavalerijos pulku. 1922 m. balandžio 1 d. pulkas pavadintas 1-uoju husarų pulku.

Žvalgų ataka.

Dail. Larisa Javorskienė, 1926 m.

Drb., al., 100 × 140, VDKM Inv. Nr. D-83.

Kavalerijos ataka.

Dail. Emilis Jeneris, 1924 m.

Drb., al., 142 x 248, VDKM Inv. Nr. D-63.

Raiteliai žvalgai pamiškėje.

Dail. Emilis Jeneris, 1922 m.

Akv., pop., 38 x 64, VDKM Inv. Nr. D-197.

Kovos su bolševikais

Mūšis ties Kurkliais 1919 m. gegužės 18 d.

Dail. Zigmantas Petravičius, XX a. 3–4 dešimtmetis.

Drb., al., 74 × 114, VDKM Inv. Nr. D-418.

Kurklių ir Panevėžio operacija buvo viena pirmųjų Lietuvos kariuomenės karinės vadovybės suplanuotų puolamųjų operacijų.

Mūšis prie Alantos.

Dail. Vytautas Mackevičius, XX a. 4-ojo dešimtmečio II pusė.
Drb., al., 130 × 250, VDKM Inv. Nr. D-434.

1919 m. gegužės mėn. Alantos išvadavimas iš bolševikų, kurie Alantos gyvenvietę buvo užėmę 1918 m. gruodžio mėn., buvo Kurklių karinės operacijos dalis. 1919 m. gegužės 19 d. Lietuvos kariuomenės 1-ajam pėstininkų pulkui pavyko atsiimti Alantą be didelio bolševikų pasipriešinimo.

Ukmergės rinktinės vora keliasi per Šventąją ties Kavarsku 1919 m. gegužės 18 d.

Dail. Vytautas Mackevičius, 1938 m.

Drb., al., 65 × 95, VDKM Inv. Nr. D-425.

Ukmergės rinktinė buvo specialiai suformuota Kurklių ir Panevėžio operacijai vykdyti.

Husarai susiduria su rusais prie Šileno ežero 1919 m. birželio 15 d.

Dail. Zigmantas Petravičius, 1938 m.

Drb., al., 72 × 104, VDKM Inv. Nr. D-416.

1919 m. Gardino įgulos vadovybė su Santarvės misija
ir Gardino komendantūros baltgudžių raitelių komanda.

Dail. Zigmantas Petravičius, 1937 m.

Drb., al., 135 × 205, VDKM Inv. Nr. D-396.

Grupė gimnazijos mokinių 2-ajame pėstininkų pulke 1919 m.

Dail. Zofija Kachanauskienė, 1939 m.

Drb., al., 54 × 70, VDKM Inv. Nr. D-442.

Subačiaus užėmimas 1919 m. gegužės 27 d.

Dail. Vytautas Mackevičius, 1939 m.

Drb., al., 137 × 207, VDKM Inv. Nr. D-449.

Subačiaus miestelio užėmimas buvo sudedamoji Panevėžio išvadavimo iš bolševikų operacijos, prasidėjusios 1919 m. gegužės 18 d., dalis. Po atkaklių kovų jau kitą dieną Panevėžys buvo išvaduotas. Gegužės 21 d. bolševikai bandė pereiti į kontrpuolimą, bet gegužės 23 d. ėmė trauktis Kupiškio link. Lietuvos kariuomenei gegužės pabaigoje, užimant Subačiaus miestelį, kaip karo grobis atiteko du Raudonosios armijos traukiniai.

Salako gynimas 1919 m. liepos 14 d.

Dail. Vytautas Mackevičius ir A. Jočinas, 1939 m.

Drb., al., 198 × 694, VDKM Inv. Nr. D-453.

1919 m. liepos 12 d. Lietuvos kariuomenės 1-asis pėstininkų pulkas pradėjo puolimą prieš Salako miestelį (dab. Zarasų raj.) užėmusius bolševikus. Lietuvių daliniai, užėmę miestelį, atlaikė liepos 14 d. bolševikų daugkartinius puolimus ir atsiėmė gyvenvietę.

1919 m. 2-ojo eskadrono susirėmimas su lenkais
Rikteikių kaime, Salako apylinkėje, Šv. Kalėdų naktį. Triptikas.
Dail. Vaclovas Kosciuška, 1940 m.
Drb., al., 150 × 400, VDKM Inv. D-461.
Aukštojo mokytojų sąjunga - LATGA, Vilnius 2016.

Husarai žvalgo miškuose tarp ežerų Sodžio ir Dukšto 1919 m. liepos 25 d.

Dail. Vaclovas Kosciuska, XX a. 3–4 dešimtmetis.

Drb., al., 90 × 147, VDKM Inv. Nr. D-419.

Autoriaus teisių turėtojų atstovas - LATGA, Vilnius 2016.

8-ojo pėstininkų pulko kova prie Kalkūnų.

Dail. Vaclovas Kosciuška, XX a. 4-ojo dešimtmečio II pusė.

Drb., al., 135 × 200, VDKM Inv. Nr. D-372.

Autoriaus teisių turėtojų atstovas – LATGA, Vilnius 2016.

1919 m. rugpjūčio–rugsėjo mėn. prie Kalkūnų (dab. Latvija) vyko Lietuvos kariuomenės ir bolševikų kovos, kurios buvo dalis Zarasų karinės operacijos, kuria buvo siekiama išstumti priešą iš Lietuvos teritorijos. Rugsėjo mėn. pradžioje bolševikų pajėgos buvo išstumtos iš Kalkūnų gyvenvietės.

**1919 m. rugpjūčio 25 d. Vilniaus bataliono
3-ia kuopa puola priešą prie Mikulio dvaro.**

Dail. Zigmas Petravičius, XX a.

3–4 dešimtmečio vidurys.

Drb., al., 91 × 148, VDKM Inv. Nr. D-259.

1919 m. liepos–rugpjūčio mėn. Mikulio dvaro (dab. Mukulių) apylinkėse vyko Lietuvos kariuomenės ir bolševikų kovos, buvusios dalimi Žarasų karinės operacijos, kuria buvo siekiama išstumti priešą iš Lietuvos teritorijos.

**4-oji baterija prie Kalkūnų, netoli
Malinaukos, 1919 m. rugsėjo 10 d.**

Dail. Zigmas Petravičius,

apie XX a. 4-ojo dešimtmečio vidurį.

Drb., al., 150 × 210, VDKM Inv. Nr. D-269.

1919 m. birželio 2 d. IV baterija buvo pradėta formuoti iš I baterijos antrojo būrio. Birželio mėn. ne visiškai suformuotam artilerijos daliniui teko dalyvauti Dauguvos fronto kovose prieš bolševikus, o rugpjūčio mėn. – vykdant puolimą Daugpilio kryptimi.

3-iasis pėstininkų Lietuvos Didžiojo kunigaikščio Vytauto pulkas žygiuoja į frontą.

Dail. Zigmas Petravičius, XX a. 3–4 dešimtmečio vidurys.

Drb., al., 107 × 150, VDKM Inv. Nr. D-253.

Pulkas pradėtas formuoti 1919 m. gegužės mėn. Raseiniuose, liepos mėn. pulko kariai įtraukti į Šiaulių bataliono sudėtį. Pulkas, veikdamas prieš bolševikus Daugpilio rajone, įvykdė ne vieną sėkmingą operaciją. 1920 m. kovo 1 d. pulkui suteiktas Lietuvos Didžiojo kunigaikščio Vytauto vardas.

Kovos su bermontininkais

1-ojo pėstininkų pulko štabas kautynių metu ties Radviliškiu.

Dail. Ignas Rudolfas, 1936 m.

Drb., al., 78 x 108, VDKM Inv. Nr. D-353.

Ataka prieš bermontininkus 1919 m.

Dail. Vytautas Mackevičius, XX a. 3–4 dešimtmetis.

Drb., al., 80 × 100, VDKM Inv. Nr. D-458.

Bermontininkai – 1919 m. įkurta provokiškos orientacijos kariuomenė, vadovaujama plk. Pavelo Bermonto-Avalovo. Kariuomenės branduolį sudarė rusų karo belaisviai, buvę Vokietijoje, ir vokiečių tautybės kariai.

Mūšis ties Radviliškio 1919 m. gruodžio 22 d.

Dail. Emilis Jeneris, XX a. 3-iasis dešimtmetis.

Drb., al., 155 × 270, VDKM Inv. Nr. D-88.

1919 m. lapkričio 21–22 d. Lietuvos kariuomenė užėmė Radviliškį ir išstūmė bermontininkus. Tolesnį Lietuvos kariuomenės Šiaulių karinės operacijos vykdymą nutraukė tarptautinė karinė misija, pareikalavusi sustabdyti kovinius veiksmus ir atsitraukti į pradines pozicijas, kad bermontininkai galėtų išvykti iš Lietuvos teritorijos. Radviliškio kautynių metu Lietuvos kariuomenei atiteko didžiulis karo grobis.

Kovos su lenkais

1920 m. 10-ojo pėstininkų pulko 4-a kuopa persikelia per Šešupę.

Dail. Zigmantas Petravičius, XX a. 3–4 dešimtmetis.

Drb., al., 60 × 90, VDKM Inv. Nr. D-399.

1920 m. rugpjūčio 1 d. pulkas buvo įsteigtas performavus 1-ąjį atsargos batalioną, spalio 14 d. pavadintas 10-uoju pėstininkų Marijampolės pulku. 1920 m. rugsėjo–spalio mėn. pulkui teko dalyvauti kovose su Lenkijos kariuomene, nesėkmingoje Augustavo ir Suvalkų karinėje operacijoje, kuri Lietuvos valstybei turėjo neigiamų padarinių, nes visam laikui buvo prarastos lietuviškos Pietų Suvalkijos teritorijos.

Šauliai lenkų fronte, Nepriklausomybės kovų metu.

Dail. Zigmantas Petravičius, 1920 m.

Drb., al., 70 x 50, VDKM Inv. Nr. D-448.

Mūšis su lenkais prie Birkinėlių dvaro.

Dail. Vaclovas Kosciuška, XX a. 4-ojo dešimtmečio II pusė.

Drb., al., 135 × 205, VDKM Inv. Nr. D-291.

Autoriaus teisių turėtojų atstovas – LATGA, Vilnius 2016.

1920 m. kovo mėn. prie Birkinėlių dvaro (dab. Latvija) vyko Lietuvos kariuomenės 9-ojo ir 6-ojo pėstininkų pulkų susirėmimai su Lenkijos kariuomene.

Suvalkų sutartis.

Dail. Zofija Kochanaušienė, 1929 m.
Drb., al., 135 × 195, VDKM Inv. Nr. D-101.

1920 m. spalio 7 d. Suvalkuose (dab. Lenkija) buvo pasirašyta Lietuvos ir Lenkijos sutartis. Šia sutartimi tarp Lietuvos ir Lenkijos buvo nustatyta demarkacinė linija, susitarta dėl karo veiksmų nutraukimo ir apsikeitimo karo belaisviais.

6-asis pėstininkų pulkas lenkų fronte, apkasuose ties Geceniškais, Trakų rajone.

Dail. A. Jocius, 1936 m.

Drb., al., 145 × 205, VDKM Inv. Nr. D-292.

1919 m. lapkričio 20 d. pulkas buvo įsteigtas performavus Marijampolės batalioną.

Tų pačių metų gruodžio 5 d. pulkui buvo suteiktas Pilėnų kunigaikščio Margio vardas.

1920 m. pulkas dalyvavo kovose su lenkais įvairių junginių sudėtyje.

Kautynės su lenkais nakties metu Pančių kaime 1920 m.

Dail. Vaclovas Kosciuška, XX a. 4-ojo dešimtmečio II pusė.

Drb., al., 135 × 205, VDKM Inv. Nr. D-402.

Autoriaus teisių turėtojų atstovas - LATGA, Vilnius 2016.

Pančių (dab. Panočių) kaimo apylinkėse, Varėnos raj., 1920 m. rugsėjo–spalio mėn. vyko Lietuvos ir Lenkijos kariuomenių kovos.

Durtuvų kautynės su lenkais ties Širvintomis.
Dail. Emilis Jeneris, XX a. 3–4 dešimtmečio I pusė.
Drb., al., 154 × 110, VDKM Inv. Nr. D-185.

Priešakinis tvarstomasis punktas lenkų pafrontėje.

Dail. Vytautas Mackevičius, 1935 m.
Drb., al., 54 × 75, VDKM Inv. Nr. D-270.

Lietuvos kariuomenės Sanitarijos skyriaus Priešakinis perrišamasis būrys buvo suformuotas 1919 m. rugsėjo 26 d. Šio būrio uždavinys buvo sužeistiesiems operatyviai teikti chirurginę pagalbą. Dėl savo mobilumo būrys pasirodydavo ten, kur buvo poreikis. 1920 m. rugsėjo–spalio mėn. aktyviai veikė Lietuvos fronte su Lenkijos kariuomene.

Poilsio valandėlė 5-ajame pėstininkų pulke 1920 m. Vievio fronte prieš lenkus.

Dail. Zigmantas Petravičius, XX a. 3–4 dešimtmetis.

Drb., al., 54 × 71, VDKM Inv. Nr. D-443.

5-ojo pėstininkų pulko užuomazga buvo 1919 m. kovo 2 d. suformuotas atskiras Kauno batalionas, birželio 20 d. pavadintas Vilniaus batalionu. Lapkričio 10 d. batalionas buvo performuotas į 5-ąjį pėstininkų pulką. 1920 m. vasario 13 d. pulkui buvo suteiktas Lietuvos didžiojo kunigaikščio Kęstučio vardas.

Artilerijos mūšis ties Širvintais 1920 m.

Dail. Emilis Jeneris, 1924 m.

Drb., al., 177 × 271, VDKM Inv. Nr. D-64.

1920 m. lapkričio 17–lapkričio 21 d. vyko Širvintų ir Giedraičių mūšis tarp Lietuvos ir Lenkijos kariuomenių, kuriame Lietuva pasiekė pergalę ir sustabdė lenkų kariuomenės, vadovaujamos generolo Liucijano Želigovskio, veržimąsi į Lietuvos gilumą.

1920 m. 7-asis pėstininkų pulkas ties Širvintais paima iš lenkų patrankas.

Dail. Vaclovas Kosciuska, 1937 m.

Drb., al., 135 × 205, VDKM Inv. Nr. D-403.

Autoriaus teisių turėtojų atstovas – LATGA, Vilnius 2016.

9-ojo pėstininkų pulko didysis poilsis žyguojant į barą 1922 m. birželio 22 d.

Dail. Zigmantas Petravičius, XX a. 3–4 dešimtmetis.

Drb., al., 90 × 60, VDKM Inv. Nr. D-415.

Pulko užuomazga buvo Atskirasis partizanų batalionas, nuo 1919 m. balandžio mėn. Joniškėlio apylinkėse kovojęs su bolševikais. Tų pačių metų birželio mėn. dalinys buvo performuotas į Joniškėlio batalioną, o gruodžio 10 d. pertvarkytas į pulką. 1920 m. vasario 16 d. pulkui suteiktas Lietuvos kunigaikščio Vytenio vardas. Pulkas iki 1923 m. saugojo demarkacinę liniją su Lenkija.

Rengėjai: Kristina Petrauskė, Aušra Jurevičiūtė,
Lina Kasparaitė-Balaišė.
Kalbos redaktorė Sigita Meškiniene
Dizainerė Aida Janonytė

2016-10-26. Tiražas 250 egz. Užs. Nr. GL-515.
Išleido Vytauto Didžiojo karo muziejus
Maketavo KAMBRD Vaizdinės informacijos skyrius,
Totorių g. 25, LT-01121 Vilnius.
Spausdino LK KKC, Muitinės g. 4, Domeikava, Kauno r.

